

18.8.2022

Sammanfattning av arbetslivskommissionernas lägesbilder åren 2020–2021

Utbildningsstyrelsen har utarbetat denna sammanfattning utifrån arbetslivskommissionernas lägesbilder om genomförandet av yrkesprov och bedömningar av kunnande.

1. Arbetslivskommissionerna och deras uppgifter

Under den innevarande verksamhetsperioden (1.1.2021–31.12.2023) finns 37 arbetslivskommissioner. Utbildningsstyrelsen tillsätter kommissionerna för tre år i taget. Kommissionerna har högst nio medlemmar. Medlemmarna representerar arbetsgivare, arbetstagare och självständiga yrkesutövare samt undervisningssektorn.

Arbetslivskommissionerna

- deltar i kvalitetssäkringen för genomförandet av yrkesprov och bedömning av kunnande
- deltar i utvecklingen av yrkesutbildningens examensstruktur samt yrkesexamina och deras grunder
- behandlar rättelseyrkanden gällande bedömningen av kunnandet hos en studerande som deltar i examensutbildning

2. Kunskapsunderlag för lägesbilderna

Som kunskapsunderlag har arbetslivskommissionerna använt nationell uppföljnings-, respons- och utvärderingsinformation från åren 2020 och 2021. Kommissionerna har kompletterat den nationella informationen med egna observationer från bland annat besök, rättelseyrkanden och egna utlåtanden. De besök som avses är besök som kommissionerna gör för kvalitetssäkring i miljöer för yrkesprov.

Prestationsuppgifter från 2020 blev tillgängliga för kommissionerna våren 2021. Eventuella korrigeringar i KOSKI-data som läroanstalterna gjort efter denna tidpunkt syns inte i kommissionernas lägesbilder. Detsamma gäller statistiska uppgifter om antalet prestationer år 2021, som plockades från KOSKI-databasen i början av 2022. De granskade prestationsantalen publiceras i Utbildningsstyrelsens statistiktjänst på webbplatsen Vipunen.fi.

I överföringen av uppgifter från vissa läroanstalters studieadministrationssystem till KOSKI-systemet förekommer fortfarande problem gällande bedömare och miljöer

för yrkesprov. Därför finns det brister i de uppgifter som kommissionerna får. Arbetslivskommissionerna önskar att systemen ska utvecklas i synnerhet till dessa delar.

3. Anordnande av examina

En del arbetslivskommissioner har uttryckt oro över att utbildningsanordnare har tillstånd att anordna examina, men examina eller kompetensområden inom dem i verkligheten inte anordnas. Kommissionerna ser inte en utbildningsanordnares förmåga att anordna examina på ett högklassigt sätt som trovärdig, om den kompetens och de lärmiljöer som behövs för anordnandet inte upprätthålls.

Kommissionerna är också oroade över hur man ska få information om utbildningsanordnare som inleder anordnande av en examen efter en längre paus på basis av ett gällande tillstånd för anordnande.

4. Avläggande av examina och examensdelar

Enligt lägesbilderna har antalet avlagda examina ökat i synnerhet inom attraktiva branscher. De förnyade examensgrunderna har också ökat antalet avlagda examina inom många branscher, i synnerhet i fråga om yrkes- och specialyrkesexamina.

Majoriteten av de studerande har som mål att avlägga en hel examen. De som har som mål att avlägga delar av en examen ökar dock i långsam takt. Orsaken till den långsamma utvecklingen kan vara att avläggande av endast delar av examina inte alltid värdesätts i arbetslivet på samma sätt som avläggande av en hel examen. Avläggande av en hel examen sågs dock bland annat inom restaurangbranschen som en alltför lång utbildningsväg till arbetslivet.

Personer som är i arbetslivet vill genom att avlägga examensdelar skaffa sig viss specialkompetens eller ny kompetens för arbetslivets förändrade kompetensbehov, av vilka man kan nämna den teknologiska utvecklingen och förändrade behörighetskrav. Inom vissa branscher kompletterar de som avlagt sin examen också sin kompetens genast efter att de fått examensbetyget, i syfte att öka sina sysselsättningsmöjligheter.

Enligt arbetslivskommissionen för husteknik är antalet personer som avlägger grundexamen i husteknik mer än dubbelt så stort jämfört med arbetskraftsbehovet. Arbetslivskommissionen för landsbygdsnäringar har för sin del lagt märke till att en stor andel av dem som avlagt grundexamen inte hittar sysselsättning, utan att studierna mer upplevs som ett sätt att stärka en hobbyverksamhet.

5. Effekterna av covid-19-pandemin

I sina lägesbilder bedömer arbetslivskommissionerna också effekterna av covid-19-pandemin. Enligt kommissionerna hade pandemin inte så stor inverkan på antalet avlagda prestationer. En del kommissioner hade noterat att studier avbryts och bromsas upp. Effekterna påverkade dock olika branscher på olika sätt.

Under pandemin kunde yrkesprov enligt en undantagsbestämmelse ordnas i miljöer på läroanstalterna som liknade arbetslivet, om den studerandes utexaminering hotade att fördröjas oskäligt mycket.

Enligt kommissionerna blev yrkesprov på läroanstalter vanligare under pandemin. Inom branscher där studerande inte kunde lära sig på arbetsplatser på samma sätt som under normala omständigheter avlades också yrkesprov i större utsträckning i läroanstalternas miljöer, för att studerandes utexaminering inte skulle fördröjas oskäligt mycket.

Exempelvis inom social- och hälsovårdssektorn var tillträdet till arbetsplatser under coronatiden i viss mån begränsad bland annat på grund av bristfälligt vaccinationsskydd bland studerande (lagen om smittsamma sjukdomar 48 §).

Kommissionerna ansåg att pandemin gav flexibilitet i examensprocessen. Yrkesprov avlades oftare än tidigare med hjälp av distansförbindelser, vilket även bedömdes främja tillämpningen av tvåpartsbedömning.

6. Bedömning av kunnandet

6.1. Genomförandeplaner för bedömningar av kunnande

Enligt kommissionernas observationer har utbildningsanordnarnas planer för bedömning av kunnande utvecklats till det bättre under de två senaste åren. Kommissionerna rapporterar dock fortfarande att det finns brister i fråga om hur examensspecifika och konkreta planerna för bedömning av kunnande är, och att de därför inte fungerar tillräckligt bra som verktyg i vardagen.

6.2. Yrkesprov

Enligt lägesbilderna ordnas yrkesprov i synnerhet för grundexaminas del fortfarande ganska ofta på läroanstalterna. Yrkesprov för yrkes- och specialyrkesexamina ordnas märkbart oftare på arbetsplatser.

En del kommissioner rapporterade att det för vissa grundexaminas del är typiskt att yrkesprovet för den första obligatoriska examensdelen avläggs i läroanstaltsmiljö. Utbildningsanordnarna motiverade denna praxis bland annat med att de studerande var minderåriga och saknade körkort eller genom att hänvisa till arbets säkerhetskrav eller patient-/klientsäkerheten. En orsak som nämndes var också att den obligatoriska examensdelen inte ger tillräckligt kunnande för verkliga uppgifter i arbetslivet.

I planerna för bedömning av kunnande anges oftast inga orsaker till att ordna yrkesprov på läroanstalter.

De orsaker till att ordna yrkesprov på läroanstalterna som tas upp i lägesbilderna är bland annat:

- det råder brist på arbetsplatser inom branschen i området
- små och medelstora företag samt ensamföretagare har inte resurser att handleda studerande och därför inga möjligheter att ordna yrkesprov
- arbetsplatsen saknar maskiner och utrustning
- arbetsplatsen släpper inte in utomstående av dataskyddsskäl
- den studerande har inte möjlighet att göra de uppgifter som krävs på arbetsplatsen
- uppgifterna i arbetslivet passar dåligt ihop med den examen som ska avläggas
- det finns examensdelar där man inte kan visa sitt kunnande på en arbetsplats
- långa resor

- olika skäl som beror på den studerande, såsom omyndighet, språkkunskaper, behov av särskilt stöd och utmaningar i sociala situationer

Yrkesprov på läroanstalter motiverades bland annat med följande faktorer:

- det går enklare och snabbare att ordna yrkesprovet på läroanstalten
- yrkesprovsmiljöerna är stabilare och garanterar en jämlik yrkesprovsmiljö för alla studerande
- läroanstaltens lokaler motsvarar tekniskt de miljöer i arbetslivet där kundarbetet utförs (undervisningsjordbruk, blomsteraffärer, grönområden, byggarbetsplatser, medieverkstäder etc.)
- de ersättningar som ska betalas till bedömare i arbetslivet

En kommission föreslår att Utbildningsstyrelsen borde förtydliga anvisningarna för rapportering av yrkesprov i synnerhet när det gäller när en arbetsplats respektive en läroanstalt ska anges som plats för utförandet.

6.3. Bedömare

Enligt lägesbilderna verkar tvåpartsbedömning förverkligas bättre än tidigare. Det kan vara fråga om ett statistiskt fel, då "ingen uppgift"-andelen under samma tid har minskat betydligt. Förverkligandet av tvåpartsbedömning är dock fortfarande ett tydligt utvecklingsområde för högklassigt genomförande av yrkesprov.

Enligt kommissionerna finns inga enhetliga och tydliga motiveringar för i vilka situationer utbildningsanordnaren ska använda två lärare som bedömare. Enligt kommissionernas observationer saknas betydligt oftare en bedömare från arbetslivet när yrkesprov görs på läroanstalten, och bedömningsbeslutet görs i stället av två lärare. Under pandemin har det varit svårt att få bedömare från arbetslivet på grund av permitteringar och uppsägningar.

Kommissionerna har också fäst uppmärksamhet vid bedömarnas bedömningskompetens. Det har också ibland funnits brister i kunskaperna om examensgrunderna. Man bör också fästa särskild uppmärksamhet vid säkerställandet av bedömarnas kompetens. En del utbildningsanordnare erbjuder introduktion på distans för bedömarna, vilket har ökat arbetslivsbedömarnas deltagande i introduktionen. Tydliga webbmaterial och Parasta osaamista-bedömningsguider har gjort praxisen enhetligare, förtydligat anvisningarna och fungerat som stöd för introduktionen av bedömarna, konstaterar en kommission.

En arbetslivskommission föreslår att arbetsplatshandledare skulle förutsättas avlägga en utbildning i bedömning.

7. God praxis

I lägesbilderna listar arbetslivskommissionerna många exempel på god praxis, varav de som oftast nämns har sammanställts här:

- läroanstalten har goda kontakter till arbetslivet och saker och ting utvecklas vidare med hjälp av samarbete
- den studerande, arbetsplatshandledaren och läraren för en dialog om arbetet med planen för yrkesprovet
- samarbete över läroanstaltsgränserna
- ett omfattande arbetslivsnätverk och ett intensivt arbetslivssamarbete

- kvalitetssystemet beskriver processerna tillräckligt noggrant, vilket bidrar till en jämn kvalitet i verksamheten
- arbetslivsperioder för lärare; de stöder samarbetet samt ökar förståelsen för vilken kompetens som krävs på arbetsplatser och planering av införskaffande av kompetens
- lärarna besöker regelbundet arbetsplatserna

8. Att utveckla

Arbetslivskommissionerna har observerat flera utvecklingsområden i utbildningsanordnarens verksamhet. De vanligaste utvecklingsområdena listas här:

- obligatorisk bedömningsutbildning för arbetsplatshandledare och studerande
- samarbete med arbetslivet
- miljöer för yrkesprov
- att få med arbetslivet även i yrkesprov som ordnas på läroanstalter
- byggande av arbetslivskontakter även till små och medelstora företag
- anskaffande av kunnande måste tydligt skiljas från bedömning av kunnandet (landsbygdsnäringar)
- de studerande bör introduceras bättre till kraven på yrkesskicklighet och bedömningskriterierna, så att de förstår vad de behöver kunna i yrkesprovet
- säkerställande av mängden studeranderespons
- utbildningsanordnarna bör fästa uppmärksamhet vid registreringen av uppgifter i systemen, så att kvaliteten på KOSKI-data förbättras.

Kommissionerna har noterat att det i processerna för granskning av bedömning och rättelseyrkanden finns oklarheter både hos utbildningsanordnare och studerande. I synnerhet önskade de att bedömnarna skulle fästa uppmärksamhet vid dokumentation av bedömningen för att säkerställa de studerandes rättsskydd.

9. Utveckling av examensgrunderna

Arbetslivskommissionerna har skrivit in utvecklingsområden gällande examensgrunderna i sina lägesbilder. Utvecklingsområdena gäller bland annat examensdelars omfattning, nya kompetensbehov och miljöer för yrkesprov.

Kommissionerna har noterat att det kan vara svårt att ordna yrkesprov för omfattande examensdelar i verkliga arbetsuppgifter i arbetslivet, vilket bidrar till att yrkesprov ordnas på läroanstalter.

Många kommissioner har noterat att i synnerhet vuxenstuderande och studerande med invandrarbakgrund har utmaningar med avläggandet av de gemensamma examensdelarna. Orsakerna till detta har varit många. Även i fråga om erkännandet av gemensamma examensdelar har man noterat att praxis varierar mellan läroanstalter, trots ganska detaljerade anvisningar. Inom vissa branscher, såsom exempelvis logistikbranschen samt fastighets- och renhållningsbranschen, styrs studerande av denna orsak mot avläggande av yrkesexamina, även om en grundexamen skulle vara lämpligare.

Påvisandet av kunnande i gemensamma examensdelar bör enligt arbetslivskommissionerna oftare än tidigare integreras i yrkesproven i yrkesinriktade examensdelar.

Arbetslivskommissionen för pedagogisk verksamhet och handledning understryker att utarbetandet av lokala examensdelar för områdets behov bör ske i samarbete med arbetslivet och experter, så att kraven på yrkesskicklighet och kunnande definieras utifrån verkliga behov. Utbildningsanordnare kunde först utreda hur examensdelar från andra examina lämpar sig för de lokala behoven.